

W podsumowującym oglądzie działalności Ligi Morskiej 1944–1953 zawartym w „Zakończeniu” pracy zauważa się, że w tym krótkim czasie pod tą samą nazwą Ligi Morskiej ujawniały się trzy różne organizacje zarówno z punktu widzenia programowego, jak i składu osobowego; cezury wyznaczały tzw. zwroty polityczne, które były dramatyczne dla losów ludzkich. Pierwszy okres trwał do 1948 r. zaczął się on w czasie trwania działań wojennych; działacze organizacji starali się kontynuować wartości morskie krzewione w okresie międzywojennym, wzbogacając je o wartości cywilizacyjne nowych czasów; starano się budzić i pogłębiać świadomość najszerszych mas społeczeństwa na temat znaczenia posiadania morza. Drugi okres w działalności Ligi Morskiej jako odrębny zarysował się w latach 1948–1950. Organizacja włączona została do stowarzyszeń paramilitarnych; jej bazę przejęła nowo utworzona Powszechna Organizacja „Służba Polsce”.

Po 1950 r. urzeczywistniano model radziecki, ukierunkowany na szkolenie młodzieży pod kątem pozyskania do służby wojskowej w Marynarce Wojennej bądź szkołach o profilu morskim.

Zlikwidowanie organizacji spotkało się po nie długim czasie z surową oceną i potępieniem zarówno specjalistów, jak i szerokich kręgów opinii społecznej. Już w czasie przemian politycznych 1956 r. wskazano na nicosć moralną i brak elementarnych kwalifikacji zawodowych wielu decydentów gospodarczych i politycznych; pod naciskiem opinii publicznej przywrócono też wtedy dobre imię większości ludzi morza represjonowanych po II wojnie światowej (s. 204). Po 1956 r. podnoszono ideę reaktywowania Ligi Morskiej; do urzeczywistnienia jej doszło dopiero 22 kwietnia 1981 r.; wtedy zarejestrowano w Urzędzie Wojewódzkim w Gdańsku Stowarzyszenie „Liga Morska”.

Zaprezentowany wykład o działalności Ligi Morskiej w pierwszych latach po II wojnie światowej osadzono w wielce starannie zgromadzonej bazie danych źródłowych oraz wykładni zawartej w literaturze przedmiotu, co przedstawiono w formie przypisów, zarówno dokumentacyjnych, jak erudycyjnych i polemicznych. Ogólna ocenę materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu zawarto też we „Wstępie” (s. 6–7). Bogate ich zestawienie zaprezentowano w formie „Bibliografii” (s. 256–269).

Prezentowana książka jest nie tylko interesującym studium poznawczym ze względu na zarysowanie monograficzne instytucji życia publicznego, ale ujawnia złożone zjawiska transformacji ustrojowej; odsłania złożony proces odwracania polskiej tradycji wiązania się z łańcem zachodnio-europejskim na rzecz powiązań ze Wschodem; ukazuje ścieranie się tradycji z nową rzeczywistością i krzewionymi nowymi wartościami ideowo-politycznymi.

Jest to interesująca egzemplifikacja przemian ustrojowych, w której niezwykle złożone stają się procesy zmian kadrowych; nie liczą się wartości, umiejętności, kompetencja a ważne są działania doraźne, koniunkturalne.

Na dużą uwagę zasługuje nadto książka z punktu widzenia polskiej mitologizacji wielu wartości społeczno-politycznych oraz w krótkim czasie burzenia tych mitów; przywołując opinie o potrzebie krzewienia wiedzy o morzu ujawnia się niemal współbrzmienie racji, że kształtuje ona się woli i odwagę, jak i pacy charakter (s. 120).

Andrzej Chodubski

Henryk Machel, *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Wydawca Arche, Gdańsk 2003, ss. 367.

Zwracając uwagę na nowy typ człowieka kształtowany przez współcześnie zachodzące zjawiska globalizacji życia oraz na stosowanie od zarania organizacji kulturowej społeczeństwa form przymusu, kary pozbawienia wolności przez osadzenie w więzieniu, zauważa się predyktywne tendencje do ciągłego powiększania się skali klienteli policji i zakładów karnych. Człowiek i jego świat generowany przez postęp naukowo-techniczny (cywilizację informacyjną) pozostaje pod ciśnieniem „natychmiastowości”; stara się zaspokajać natychmiastowo potrzeby emocjonalne, osiągając natychmiastowo satysfakcję, nie zwracając przy tym uwagi na zobowiązania i zaangażowanie społeczne, natychmiastowo musi nawiązywać kontakty przez komunikację (przy pomocy np. telefonii komórkowej), natychmiastowo przenosić się w przestrzeni za pomocą szybkiego samochodu, samolotu. Zachowanie to czyni, że w funkcjonowaniu człowieka skraca się swoiście czas i przestrzeń, co prowadzi do różno-

rodnych zderzeń kulturowych i cywilizacyjnych, rodzi coraz większą skalę patologii; w stylu życia pojawia się gloryfikacja przemocy oraz dążenie do unicestwienia. W tej sytuacji ujawniają się pytania dotyczące funkcjonowania więziennictwa, stosowania kary pozbawienia wolności, prowadzenia resocjalizacji. Na dużą uwagę poznańczą w tym względzie zasługuje praca badacza zagadnień patologii społecznej, kryminologii i penitencjarystyki, Profesora Henryka Machela, pt. „Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna”.

Wskazuje się w niej, że więzienie i kara pozbawienia wolności towarzyszą ludzkości od czasów starożytnych. Wraz z tworzeniem się państwa zakładano więzienia, co wiązało się z ujawnieniem przestępczości oraz stosowaniem za nie kar. Starożytni myśliciele zastanawiając się nad rodzeniem się przestępczości wiązała ją z różnymi przesłankami, m.in. z chorobą, namiętnościami, lekkomyślnością. Karę pojmowano jako formę zadostuczynienia za wyrządzoną krzywdę pojmowaną jako przestępstwo. Najstarsze więzienia charakteryzowała niezwykła surowość, szkodząca zdrowiu więźniów, których traktowano w sposób nieludzki. W Polsce więzienia istnieją od początku państwa polskiego; osoby uwięzione doświadczały najczęściej odwetu za wyrządzone krzywdy innym ludziom; zatem więzienie było narzędziem zemsty, miejscem tortur, kaźni; mieściły się w lochach różnych budowli bądź na wieżach, gdzie więźniów zakuwano w ciężkie łańcuchy na rękach i nogach; doświadczała tam głodu, chłodu, wilgoci, braku światła (s. 11–12).

W ciągu kilku tysięcy lat istnienia więzień, wraz z przemianami cywilizacyjnymi powodowanymi postępowaniem technicznym, rozwiązaniami prawnymi, ugruntowywaniem się nowych wartości życia społeczno-politycznego i ekonomicznego następowały też zmiany w funkcjonowaniu tej instytucji. Ujawniają się wraz z przemianami cywilizacyjnymi normy kulturowe przewartościowywały definiowanie kategorii przestępstwo. Generalnie dotyczyły one norm postępowania w sferze: 1. ekonomicznej, 2. politycznej, 3. obywatelskiej.

W prezentowanej książce wskazuje się w sposób starannie uporządkowany na dziedzictwo więziennictwa w świecie oraz Polsce, na obecny stan jego funkcjonowania oraz zarysowuje się tendencje przyszłościowe jego rozwoju i przeobrażeń. W monograficznym oglądzie instytucji podkre-

śla się, że jest ona nie tylko miejscem, gdzie odbywają karę pozbawienia wolności osoby skazane wyrokiem sądów, ale też jest to zakład pracy, w którym gwarantuje się obsługę osadzonym, a w tym też sferę bezpieczeństwa, podejmuje się działania resocjalizujące, społecznie korygujące; jest to instytucja funkcjonująca w wymiarze międzynarodowym, co współcześnie regulują różne konwencje o zasięgu globalnym oraz niekiedy też bilateralnym czy regionalnym zainteresowanych państw.

Istotę problemu poznawczego zaprezentowano w książce w 11 rozdziałach, zatytułowanych kolejno: 1. Kara pozbawienia wolności i jej cele, 2. Więzienie jako instytucja resocjalizacyjna, 3. Więzienie jako miejsce pracy-służby, 4. Personel więzienny w świetle ważniejszych konwencji międzynarodowych, 5. Zmiany w więziennictwie polskim jako efekt transformacji ustrojowej, 6. Penitencjarne aspekty wykonywania długoterminowych kar pozbawienia wolności, 7. Zagadnienie więźniów niebezpiecznych, 8. Ważniejsze aspekty penitencjarnej procedury resocjalizującej, 9. Rola warunkowego zwolnienia w zapobieganiu recydywie przestępczej. Probacja postpenitencjarnej, 10. Prawo i więzienie w percepcji personelu penitencjarnej (synteza badań własnych), 11. Polska penitencjarystyka w najbliższej perspektywie. Zasadniczy wykład poprzedza „Wstęp”, w którym wskazuje się m.in., że współcześnie obserwuje się tendencje łagodzenia wymiaru kary. W wielu państwach świata, w tym w Polsce zrezygnowano z stosowania kary śmierci; przestępstwa wyjątkowo brutalne sankcjonuje się karami długoterminowymi, np. 25-letnim bądź dożywotnim pozbawieniem wolności; powoduje to, że więzienia są instytucjami „przeludnionymi”, jest niewystarczająca ilość miejsc w stosunku do skazań sądowych izolacji więziennej; w Polsce liczba więźniów przekracza 80 tys. osób.

Podkreśla się w pracy, że funkcjonowanie więzień jest elementem polityki kryminalnej państwa; jego zadaniem jest nie tylko izolacja społeczna przestępców, ale i troska o zmianę ich postaw na prospołeczne i zachęcanie ich do działalności przestępczej (s. 9).

Charakteryzując instytucję pozbawienia wolności odwołano się do historii więziennictwa; wskazano na specyfikę funkcjonowania więzień w różnych przestrzeniach kulturowych oraz w zmieniającym się ładzie cywilizacyjnym, wska-

zując przy tym, że instytucja ta ewoluuje od modelu odwetowego do resocjalizacyjnego. Wyraźne zmiany w organizacji ładu więziennego ujawniły się po II wojnie światowej, co czytelne stało się zwłaszcza w krajach zachodnioeuropejskich; problem ten zajął też istotne miejsce w międzynarodowym łańdże legislacyjnym; w 1955 r. ONZ ogłosiła tzw. reguły minimalne w sprawie zapobiegania przestępczości i traktowania przestępców (s. 18–19). W rozwoju penitencjarystyki ujawniła się orientacja na rzecz realizacji humanitarnego, podmiotowego traktowania więźniów, na rzecz resocjalizacji przestępcy, zbliżenia warunków więziennych do wolnościowych, złagodzenia więziennej izolacji.

Zwracając uwagę na skutki resocjalizacji, a zwłaszcza na jej słabsze ogniwa podkreśla się, że w istotnej mierze zależy ona od „jakości” więźniów; wśród nich wyodrębnia się trzy podstawowe kategorie: 1. przypadkowych (ok. 5% populacji), 2. zdeterminowanych (ok. 65% populacji więźniów), 3. wysoko zdemoralizowanych – przestępców zawodowych (ok. 30% populacji więziennej); zauważa się, że nie jest możliwe skorygowanie społeczne tej grupy przestępczej (s. 44).

Dostarczając niezwykle starannie uporządkowanej wiedzy o więzieniu jako instytucji resocjalizacyjnej zwraca się uwagę na wyzwanie indywidualnego traktowania więźniów ze względu na ich zróżnicowanie kategoriale. W charakterystyce społeczności więźniów analizuje się kwestie: czas pobytu w więzieniu w celu odbycia kary, wiek życia, płeć, defekty i zaburzenia osobowości. Podkreśla się w resocjalizacji więziennej rolę personelu jako specyficznej kategorii zawodowej; jest to grupa zawodowa wielce zróżnicowana pod wielu względami; jej członkowie pełnią różne funkcje i zadania, a tym samym tworzą swoiste subkategorie. Ważne są w tym względzie odpowiednie predyspozycje fizyczne, osobowościowe, komunikacyjne połączone z poziomem wykształcenia, zaangażowaniem profesjonalnym.

Więzienie jako instytucja resocjalizująca funkcjonuje na zasadzie systemu, w którym podstawowe elementy współtworzą: 1. typ i rodzaj zakładu karnego, a w tym rozwiązania architektoniczne, 2. łańdż prawny określający sposób wykonywania kary oraz instytucje prawa penitencjarnego, 3. środki oddziaływania na więźniów, 4. status prawny więźnia, 5. sposób zarządzania i kontroli, 6. personel penitencjarny, 7. środki ochrony i bez-

pieczeństwa, 8. relacje zachodzące między personelem a więźniami (s. 45).

W łańdże penitencjarnym wyróżnia się zwykle trzy formy postępowania z więźniami: 1. represyjną, preferującą izolację w kontaktach społecznych, 2. resocjalizacyjną, zakładającą proces wychowawczy, zwłaszcza przez oddziaływanie na postawy korekcyjne społecznie przez pracę, edukację, zajęcia kulturowo-oświatowe, kształtowanie poczucia odpowiedzialności, dyscypliny społecznej, szacunku dla innych oraz kultury życia codziennego, 3. represyjno-resocjalizującą, polegającą na łączeniu pierwszej i drugiej formy postępowania z osadzonymi. W analizie tej wskazuje się na rozwiązania modelowe, pożądane w praktyce więzienniczej, jak też na ujawniające się trudności, a nawet dewiacje w tym zakresie; podkreśla się też ujemne zjawiska oddziaływania penitencjarnego, m. in. wynikające z rzeczywistości przymusowego odosobnienia, przebywania w surowych warunkach otoczenia społecznego, wymuszania określonego zachowania przez podkulturę więzienną, która funkcjonuje na zasadach brutalności, bezwzględności, zniewolenia oraz niektórych ograniczeń natury fizjologicznej.

W praktyce penitencjarnej szczególnie rodzaj więźniów stanowią osoby charakteryzujące się syndromem osobowości twardej. W ich działaniu, postępowaniu ujawnia się jednocześnie: egoizm, wrogość, agresja, brak empatii, brak poszanowania praw innych, stanowienie własnej satysfakcji nad wszelkie wartości; syndrom ten w dużym stopniu uwarunkowany jest genetycznie; trudna jest w pokonywaniu go resocjalizacja (s. 64).

Na dużą uwagę w prezentowanej pracy zasługuje prezentacja więzienia jako miejsca pracy. Podniesiono w nim wielce nośne współcześnie kwestie kwalifikacji personelu więziennego, znaczenia autorytetu, stresu zawodowego, etyki zawodowej, wypalania się zawodowego personelu, satysfakcji z pracy oraz patologii instytucji więziennej. Kwestie te nakreślono z różnych pozycji poznania naukowego oraz przez prymat obserwacji uczestniczącej.

Wskazuje się tu, że korzystny wpływ na resocjalizację więźniów ma ich swoista paramilitarność, którą charakteryzuje: 1. jednoosobowe dowodzenie (kierowanie), 2. stosunki służbowe ułożone według wzoru wojskowego, 3. umundurowanie i uzbrojenie, 4. wojskowe nazewnictwo stopni służbowych, 5. hierarchia służbowa upodobniona

do struktury wojskowej. Paramilitarność nakłada na instytucję bezwzględne posłuszeństwo realizacji przydzielonych zadań służbowych, na ogół nie uwzględniające miejsca na dyskusję (s. 92).

Szczególnym zagadnieniem związanym z pracą zawodową, która pozostaje ciągle w rzeczywistości kontaktów z ludźmi nieprzystosowanymi społecznie, zdemoralizowanymi, wykojejonymi przestępczo, zdefektowanymi psychicznie, często groźnymi i niebezpiecznymi, niezadowolonymi ze skazania oraz przebywania w więzieniu jest stres powodujący tzw. wypalenie się zawodowe personelu; zjawisko to ujawnia się w słabnięciu oraz nawet zaniku identyfikacji zawodowej, reakcjach psychosomatycznych i nerwicach, uzależnianiu się od alkoholu oraz innych środków odurzających (s. 117).

Wskazując na źródła wypalenia się zawodowego, zauważa się, że mają one przede wszystkim charakter psychologiczny: są następstwem nieumiejętności zdystansowania się od sytuacji (przypadków) nadmiernie emocjonalnych, zbyt dużej liczby osób (klientów) pozostających pod opieką (do załatwienia) na jednego członka personelu, co powoduje stałe zmęczenie i stałe pozostawanie ze świadomością niezrealizowanych zadań, bezsilności wynikającej z niemożliwości zmiany istniejącej sytuacji, stałe powielanej.

W ostatnich latach dużo uwagi poświęca się kwestiom prawnym funkcjonowania więziennictwa. W analizie poznawczej wskazano na źródła powodujące wydawanie wciąż nowych konwencji międzynarodowych regulujących zasady funkcjonowania więzień oraz miejsce w nich osadzonych. Punktem wyjścia jest w tym względzie „Powszechna deklaracja praw człowieka” przyjęta i proklamowana w 1948 r. przez ONZ. W dokumentach europejskich dużo miejsca znajdują szczególne reguły dotyczące zarówno osadzonych, jak i personelu, m.in. określa się kwestie doboru personelu, warunki pracy, szkolenia i dokształcania pracowników czy też zagadnienie używania środków przymusu wobec więźniów. Kwestie normatywnoprawne odniesiono w poznaniu do rzeczywistości polskiej w okresie transformacji ustrojowej. Podkreśla się tu, że zmiany społeczne dokonujące się w ostatnim 25-leciu mają charakter globalny, aczkolwiek odbywają się w sposób nagły i szybki; powodują one przeobrażanie się polityki karnej oraz penitencjarnej. W analizie poznawczej w prezentowanej książce

wskazano na najistotniejsze kierunki przemian w funkcjonowaniu więziennictwa, a w tym kwestie zmian kadrowych, w aspekcie ich przyczyn i skutków; dużo uwagi poświęcono unormowaniom prawnym z 1997 r.

Szczegółowej analizie poddano kwestie: wykonywania długoterminowych kar pozbawienia wolności oraz traktowania więźniów niebezpiecznych. Wskazano tu kto odbywa kary długoterminowe, jakie regulacje prawne ich dotyczą, jakie są cechy populacji tych więźniów w Polsce, jakie są relacje więźniów skazanych na „dożywocie” czy też na 25 lat pozbawienia wolności, jakie są możliwości ich resocjalizacji? W odniesieniu do więźniów „niebezpiecznych” scharakteryzowano przesłanki kwalifikujące, organy kwalifikujące, weryfikujące, postępowanie z tą grupą więźniów, usytuowanie ich położenia w Polsce na tle standardów i rozwiązań europejskich oraz międzynarodowych.

Analitycznie zaprezentowano w pracy ogniwa penitencjarnej procedury resocjalizacyjnej; podniesiono, m.in. kwestie diagnozowania penitencjarnego, programowania oddziaływania resocjalizacyjnego, metod i technik (sposobów) resocjalizacji penitencjarnej, zagadnienia postępowania z alkoholikami, narkomanami, sytuowaniem kobiet ciężarnych, ich macierzyństwa, rolę duszpasterstwa więziennego. Podniesione zagadnienia są zarysowane niezwykle starannie pod względem rozpoznania intelektualnego, a jednocześnie mają ważny wymiar praktyczny; są uporządkowaną metodyką postępowania z osadzonymi, a zwłaszcza w aspekcie ich rozpoznania, klasyfikowania oraz postępowania resocjalizacyjnego penitencjarnie. W formułowaniu wniosków uogólniających, a zarazem zasad postępowania metodycznego zwraca się uwagę na szeroką bazę dociekań poznawczych psychologów, pedagogów, specjalistów z zakresu funkcjonowania więziennictwa.

Podobnie w prezentacji zagadnienia przygotowania więźniów do zwolnienia z odbywania kary analizuje się metodycznie poszczególne ogniwa procesu; zwraca się uwagę na trudności adaptacyjne w rzeczywistości powięziennej, m.in. związane ze znalezieniem pracy bądź niemożliwością jej podjęcia, niedostatkami warunków materialnych utrudniających egzystencję, pozostawianiem na utrzymaniu rodziny, konfliktami rodzinnymi, brakiem mieszkania lub jakiegokolwiek zakwa-

terowania, niechęcią ze strony otoczenia, pogrążaniem się w różnych sferach patologii (s. 298–299).

W analizie poznawczej, zwracając uwagę na dokonujące się przemiany w polskim więziennictwie, percepcję przez personel penitencjarny ujawnia się sprostereżenie krytyczne, m.in. że zatrudnia się w tej instytucji pracowników nie posiadających przygotowania profesjonalnego, a zwłaszcza z zakresu resocjalizacji penitencjarnej; w działalności instytucji zbyt silnie zbudowany jest konformizm biurokracji, który odbywa się kosztem rzeczywistej pracy korekcyjnej, będącej głównym celem penitencjarnej funkcji więzienia; rozbudowane jest centralne zarządzanie więziennictwem a jednocześnie ujawnia się „niedoinwestowanie” kadrowe zakładów penitencjarnych (s. 331–332). Wskazuje się przy tym, że w pierwszych latach urzeczywistniania transformacji ustrojowej w Polsce odeszło z pełnienia kierowniczych stanowisk w polskim więziennictwie ok. 40% personelu, co spowodowało przerwanie w znacznym stopniu ciągłości tzw. warsztatu procedury penitencjarnej; w czasie przemian ustrojowych obserwuje się niezadawalającą efektywność oddziaływania resocjalizacyjnego, o czym świadczy m.in. duża liczba powracających do sfery przestępstw. Zauważa się, że polskie więziennictwo nie zostało odpowiednio przygotowane do nowej roli, jaką spełniać powinno w nowej sytuacji społecznej kraju (s. 335). Nadinterpretacja praw człowieka spowodowała zatracanie się istoty kary, jaką jest dolegliwość. Rezygnacja z podstawowych elementów dyscyplinujących (niepozostających w sprzeczności ani z humanizmem, ani też z podmiotowym traktowaniem więźniów) spowodowała znaczne rozluźnienie w rzeczywistości więziennej. W funkcjonowaniu współcześnie więziennictwa w Polsce ujawnia się swoista nowa presja; wyraża się ona w zewnętrznym parciu skłaniającym do jak najszybszego zwalniania więźniów w trybie warunkowym ze względu na długą kolejkę skazanych prawomocnymi wyrokami przez sądy na karę pozbawienia wolności, których nie można przyjąć z braku miejsc w placówkach więziennych; np. w połowie 2002 r. liczba osób oczekujących na osadzenie wynosiła ok. 20 tys. (s. 336).

Predyktywny ogląd polskiej rzeczywistości penitencjarnej ujawnia wiele zagrożeń dla funkcjonowania więziennictwa, m.in. zauważa się realizacje proste: im mniejsze jest zabezpieczenie

ekonomiczne życia społecznego, tym mniejsze są możliwości resocjalizacyjne więziennictwa oraz w ogóle jest mniejsza funkcja prewencyjna jego działalności; zauważa się niedrożność funkcjonowania najwyższych władz ustawodawczych oraz sędziowskich na politykę penitencjarną, duży wpływ wywierają decydenci polityczni nie zorientowani w rzeczywistości przestępczej, ani jej podłożu teoretycznym; tzw. chaos polityczny rodzi skalę nowych wynaturzeń społeczno-gospodarczych, które generują klasyczną przestępczość, która dotyka niemal wszystkich środowisk profesjonalnych; charakterystyczna jest ona zarówno w policji, prokuraturze, sądach, administracji, świecie medycyny, edukacji, powszechnie odczuwany jest niedobór ludzi prawych; w ślad za tym narasta napięcie powodowane poczuciem niesprawiedliwości w ocenie przestępczości oraz stosowaniu metod jej przeciwdziałania.

W pogłębianej analizie przyczyn narastającego niezadowolenia społecznego, a zwłaszcza zagrożeń wynikających z ujawniającej się przestępczości zauważa się, że jest to proces globalny; jest on konsekwencją zderzeń kulturowych, przechodzenia z jednej formacji cywilizacji do drugiej, od ładu industrialnego do rzeczywistości informacyjnej; ujawniający się regres objaśnia się ceną za przejście do wyższego poziomu życia kulturowo-cywilizacyjnego; w procesie tym musi jako prawidłowość ujawniać się „kultura skoku adrenaliny i ryzyka”.

Zjawiskiem budzącym niepokój, mającym podłoże przestępcze, jest kreowanie osobowości „marketingowych”, co oznacza, że o wartości człowieka decydują jego cechy wymierne w dobrach materialnych; człowiek sprzedaje swoje właściwości i czuje się towarem; zatracą się w tym sfera moralności; rzeczywistość ta odbija się w postawach, zachowaniach, aspiracjach młodego pokolenia ludzi, nazywanego nierzadko pokoleniem „X”, tj. ludzi urodzonych w Polsce po 1961 r. W obrazie ich funkcjonowania kulturowego obserwuje się kroczenie drogami nieuczciwego bogacenia się, cwaniactwa, karierowiczostwa, bezkarności; pokolenie to sytuuje się wśród potencjalnych pensjonariuszy zakładów więziennych (s. 340).

Postawę zarysowania wielce ważnego poznawczo problemu więziennictwa w warunkach współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych stanowią starannie zgromadzona literatura przedmiotu. Znajduje w niej odbicie globalny ogląd

współczesnych przeobrażeń postaw, zachowań, wartości w kontekście wchodzenia w kolizję z prawem oraz w odniesieniu do konieczności stosowania kary pozbawienia wolności; ważny aspekt rozpoznawczy stanowi analiza specjalistycznej literatury z zakresu praktyki penitencjarnej, uwzględniającej ład prawny, społeczno-polityczny, socjologiczny, kulturowy, pedagogiczny oraz psychologiczny; ustalenia teoretyczne skonfrontowano z obserwacją uczestniczącą, jako że Autor monografii legitymuje się staranną wieloletnią praktyką działalności penitencjarnej.

W warunkach współczesnych przemian cywilizacyjnych, a w tym zwłaszcza w umacnianiu się wartości odchodzenia od modelu państwa represyjnego na rzecz globalnego ładu obywatelskiego, w którym wysoko podnosi się ideę zastępowania filozofii panowania filozofią harmonijnego współistnienia, gdzie ważne jest zorientowanie na tolerancję wobec różnych postaw, zachowań, aspiracji społecznych, ujawnia się jednocześnie powszechne zagrożenie przestępczością jednostek oraz tzw. grup przestępczych. Przystępczość sytuuje się jako nowa instytucja życia publicznego; zdobywa ona też swoistą akceptację, np. mafia jest z jednej strony postrzegana jako instytucja przestępcza, terrorystyczna, z drugiej zaś, cieszy się społeczną aprobatą, swoistą legitymizacją. Wskazanie przez Autora prezentowanej monografii rzeczywistego stanu współczesnego więziennictwa jako instytucji karnej i resocjalizacyjnej w kontekście współczesnych przeobrażeń przemian ustrojowych w Polsce, ujawnia niezwykle ważne wyzwania, jakie zarysowują się przed architektami ładu globalnego w sytuacji zderzeń kulturowych, postępującego kryzysu cywilizacji przemysłowej, zagrożeń wynikających z szybkiego tempa zmian kulturowo-cywilizacyjnych.

Z przekonaniem należy wyrazić opinię, że prezentowana praca w ważnym stopniu porządkuje wiedzę o instytucji więziennej i jej miejscu w życiu kulturowo-cywilizacyjnym, a jednocześnie predyktownie ujawnia stojące przed nią wyzwania związane z unifikacją współczesnego ładu społeczno-politycznego i ekonomicznego. Książka ta zasługuje na uwagę poznawczą szerokiego kręgu ludzi interesujących się przemianami kulturowo-cywilizacyjnymi instytucji życia publicznego oraz jest swoistym przewodnikiem dla ludzi związanych z działalnością penitencjarną.

Andrzej Chodubski

Rosjoznawstwo. Wprowadzenie do studiów nad Rosją. Podręcznik akademicki, pod red. L. Suchanka, Kraków 2004, ss. 468.

W czerwcu 2004 r., nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, w serii Prace Katedry Rosjoznawstwa ukazała się książka pt. *Rosjoznawstwo. Wprowadzenie do studiów nad Rosją. Podręcznik akademicki*. Opracowany przez zespół krakowskich badaczy (poza 9 pracownikami Katedry Rosjoznawstwa UJ w przygotowaniu podręcznika uczestniczyło także 3 specjalistów spoza tej jednostki) pod kierunkiem prof. Lucjana Suchanka tom, jest pozycją o nowatorskim charakterze. Rosjoznawstwo to w Polsce stosunkowo młoda dyscyplina naukowa, obecna na Uniwersytecie Jagiellońskim od 2000 r. W skali kraju, Katedra Rosjoznawstwa UJ jest pierwszą i jedyną tego typu jednostką naukowo-badawczą. Rosjoznawstwo jest specyficzną dziedziną nauki, proponuje już nie badanie jednego, określonego wycinka jakże złożonej rosyjskiej kultury, a całościowe spojrzenie na Rosję. To dziedzina interdyscyplinarna, wykorzystująca i łącząca zarazem historyczne, polityczne, socjologiczne, kulturoznawcze czy filologiczne studia nad Rosją. Ambicją skupionego wokół L. Suchanka grona naukowców było takie właśnie, wieloaspektowe zaprezentowanie wiedzy o Rosji dawnej i współczesnej. Kompozycja *Rosjoznawstwa* jest przejrzysta i pomyślana tak, aby przeprowadzić czytelnika po kolei poprzez najważniejsze zagadnienia związane z tym kręgiem kulturowym. Odpowiednie rozdziały, prezentujące konkretne zagadnienia, pogrupowane zostały w sześć zasadniczych cykli tematycznych.

Książkę otwiera część zatytułowana *Geografia, historia, język, wyznania*, w której najpierw przybliżone zostają ilustrowane mapami informacje dotyczące środowiska przyrodniczego, ludności Rosji i gospodarki, czyli fizycznej, społeczno-ekonomicznej i religijnej geografii współczesnej Rosji. Kolejny rozdział, zwięzłe i przystępnie prezentuje najważniejsze etapy historii Rosji. Wędrowka poprzez dzieje, od Rusi Kijowskiej, rozbicia dzielnicowego i niewoli mongolskiej, poprzez początki Państwa Moskiewskiego, okres Wielkiej Smuty w XVII w. i początek nowej dynastii Romanowów, poprzez czasy panowania wielkich władców, jak Piotr I Wielki i Katarzyna II, wraz z zaistniałymi w tym okresie zmiana-